

‘... เมื่อสิ่งที่ไม่เที่ยงที่เราเห็นเช่นนี้ เราจะเป็นอย่างไรบ้าง
 ใจคอก็สลด ใจไม่อยากจะได้ ไม่อยากจะเอื้อเฟื้อ ไม่อยากจะเกี่ยวข้อง
 เพราะมันไม่เที่ยงยกเยื้องแปรผันไปเช่นนี้ เกี่ยวข้องก็เสียเวลาเปล่า
 คล้ายๆ กับหลอกๆ ลวงๆ เล่น ไม่จริงไม่จังอะไร ...’
 ‘... ถ้าเราไม่พ้นกิเลสตราบติดละก็ เราต้องเวียนว่ายตายเกิด
 ในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่จบไม่แล้วหละ
 ต้องเข้าถึงธรรมกายให้ได้ ...’

รวมพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

กัณฑ์ที่ ๔๑

ติลักขณาทิคาถา

๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๕๗

นมโห ตสฺส ภควโต อรหโต สหมาสหพุทธสฺส (๓ ทน)

สพเพ สงฺขารอ อนิจฺจาติ	ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺหติ ทฺวเก	เอส มคฺโค วิสฺสุทฺธิยา
สพเพ สงฺขารอ ทฺวกาติ	ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺหติ ทฺวเก	เอส มคฺโค วิสฺสุทฺธิยา
สพเพ ฐมฺหา อนตฺตาติ	ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ
อถ นิพฺพินฺหติ ทฺวเก	เอส มคฺโค วิสฺสุทฺธิยา *
อปปกา เต มนุสฺสเสสฺสุ	เย ชฺหา ปารคาหมิโน
อถายํ อิตรา ปชา	ตฺริเมวานุชาวติ
เย จ โช สหฺมทฺวาท	ฐมฺเห ฐมฺหานุวตฺติโน
เต ชฺหา ปารเมสฺสฺสฺสติ	มจฺจุเชยฺยํ สฺสฺสฺสฺสฺส
กณฺห์ ฐมฺห์ วิปฺปหาย	สฺสฺสฺสฺสฺส ภาเวถ ปณฺทิตฺติย **

* พ.ธ.(บาลี) ๒๕/๓๐/๕๑-๕๒

** ส.ม.(บาลี) ๑๙/๔๓๐/๑๑๗

ณ บัดนี้ อาตมภาพจักได้แสดงธรรมิกถาว่าด้วยเรื่องลักขณคาถา เครื่องหมาย
ลักษณะของความจริง คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัว ตามสภาพความเป็นจริงนี้
ที่นิยมใช้ในพระพุทธศาสนานัก เพราะแสดงความจริงทุกสิ่งทุกประการ ในลักษณะทั้ง
๓ ประการนี้เป็นภูมิของวิปัสสนา เป็นขั้นสูง เป็นธรรมอันสุขุมลุ่มลึกคมกริภาพ เหตุ
นั้น ที่จะแสดงวันนี้ เพราะว่าลักษณะธรรมชั้นสูงนี้สมควรที่เป็นธรรมที่เป็นไปในปัญญา
ไม่ใช่ทางศีล ไม่ใช่ทางสมาธิ เป็นทางปัญญาแท้ๆ เหตุนี้แล จะแปลเนื้อความตามวาระ
พระบาลีที่ได้ยกไว้ในเบื้องต้นว่า **สพเพ สงฺขารอ อนิจฺจาติ ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ**
อถ นิพฺพินฺหติ ทฺวเก เอส มคฺโค วิสฺสุทฺธิยา เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า

สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงดังนี้ เมื่อนั้นย่อมเห็น้อยหน้าในทุกข์ นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษ
 สัพเพ สงขารา ทุกขาติ ยทา ปญญา ยปสฺสติ อถ นิพพิหนฺติ ทุกฺเข เอส มคฺโค
 วิสุทฺธิยา เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า ธรรมทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเห็น้อย
 หน้าในทุกข์ นี่คือความหมดจดวิเศษ สัพเพ ธมฺมา อนตฺตาติ ยทา ปญญา
 ยปสฺสติ อถ นิพพิหนฺติ ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญา
 ว่า ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว เมื่อนั้นย่อมเห็น้อยหน้าในทุกข์ นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษ
 อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน บรรตามนุษย์ทั้งหลาย ชนเหล่าใดมี
 ปรกติไปสู่ฝั่งข้างโน้น ชนเหล่าใด ปารคามิโน มีปรกติไปสู่ฝั่ง มีปรกติถึงซึ่งฝั่ง ชน
 ทั้งหลายเหล่านั้นมีประมาณน้อย อถายํ อิตรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ ส่วนชนเหล่า
 อื่นนอกนี้ ย่อมเลาะชายฝั่งนั้นแล เย จ โข สมฺมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานวตฺติโน
 ก็ชนทั้งหลายเหล่าใดแล ประพฤติตามธรรม ในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวดีแล้ว เต
 ชนา ปารเมสฺสหนฺติ มจฺจุเรยฺยํ สุตฺตตฺร ชนทั้งหลายเหล่านั้นย่อมถึงซึ่งฝั่งคือพระ
 นฤพาน ล่วงเสียซึ่งวัฏฏะเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ อันบุคคลข้ามได้ด้วยยากนัก กณฺ्हํ ธมฺมํ
 วิปฺปหาย สุกกํ ภาเวถ ปณฺหิโต ผู้ดำเนินด้วยคติของปัญญา ละธรรมดำเสีย ยัง
 ธรรมขาวให้เจริญขึ้น ดังนี้ นี่เนื้อความของบาลี คลีความเป็นสยามได้ความเท่านี้

ต่อแต่นี้จะอธิบายขยายความเป็นลำดับไปว่า สัพเพ สงขารา อนิจฺจาติ
 สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ก็เมื่อบุคคลเห็นตามดังนี้ด้วยปัญญาของตนแล้ว ก็ย่อมเห็น้อย
 หน้าในทุกข์ นี่เป็นหนทางหมดจดวิเศษของสัตว์ทั้งหลาย นี่เป็นทางหมดจดวิเศษ นี่
 หนทางนี้เราต้องการ ให้พิจารณาด้วยความรู้ความเข้าใจของตน นี่เป็นภูมิขั้นสูงนะ
 ไม่ใช่ภูมิขั้นต่ำ เห็นตามปัญญาว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เห็นอย่างไรสังขารนะ คือ
 ปุญฺญาภิสังขาร สังขารที่บุญตบแต่ง อปุญฺญาภิสังขาร สังขารที่บาปตบแต่ง อเนญฺชาภิ
 สังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว

ปุญฺญาภิสังขาร สังขารตบแต่งให้เกิด เป็นบุญ ชั้นมนุษย์นี้ ในชมพูทวีป แสน
 โกฏิจักรวาล อนันตจักรวาล มนุษย์มีมากน้อยเท่าไร อยู่ในปุญฺญาภิสังขารทั้งนั้น ส่วน
 ทิพย์ กายอุปปาติกะ กำเนิดเกิดเป็นกายทิพย์ ในชั้นจาตุมหาราช ดาวดึงสา ยามา
 ดุสิตา นิมมานรดี ปรนิมมิตวสวัตตี ๖ ชั้นนี้ นี้เรียกว่าปุญฺญาภิสังขาร สวรรค์ทั้ง ๖
 ชั้น เรียกว่าปุญฺญาภิสังขาร สังขารอันบุญตบแต่งทั้งนั้น รูปพรหมอีก ๑๖ ชั้น พรหม
 ปาริสัชชา พรหมปุโรหิตา มหาพรหมา ปริตตาภา อัปมาณาภา อาภัสสรา ปริตตสุภา

อัปปมาณสุภา สุกกิงหา เวหฬผลา อสฺสญฺญิสฺสตา นี้ชั้นที่ ๑๑ เวหฬผลา อสฺสญฺญิสฺสตา อยู่ในชั้นพรหมที่ ๑๑ นี้ อวิหา อตฺปปา สุตฺตสา สุตฺตสี อกนิฏฺฐา นี้เรียกว่าชั้น สุตฺตาวาส เป็นที่อยู่ของพระอริยบุคคลชั้นพระอนาคามีผล พระอนาคามีมรรค อยู่ในที่นี้ รูปพรหมทั้ง ๑๖ ชั้นนี้เป็นปญฺญาภิสังขารทั้งนั้น ส่วนอเนญชาภิสังขาร สังขารในรูปพรหม อากาสาณฺญายตนะ วิญญาณฺญายตนะ อาภิกญฺจฺญายตนะ เนวสฺสญฺยานา สสฺสญฺญายตนะ ในรูปพรหมทั้ง ๔ นี้ ก็จัดเป็นปญฺญาภิสังขารอีกเหมือนกัน ไม่ใช่ อปญฺญาภิสังขาร

อปญฺญาภิสังขาร ต่ำกว่ามนุษย์ลงไปเรียกว่าอปญฺญาภิสังขาร เกิดเป็นเปรต บ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เป็นสัตว์นรก ๔๕๖ ขุม ลุ่มลึก ทุกข์ ยากลำบากนัก ในอบายภูมิทั้ง ๔ นี้ เรียกว่าอปญฺญาภิสังขาร ฝ่ายสัตว์เดรัจฉาน ก็เห็นปรากฏว่าตัวใหญ่ ตัวเล็ก ตัวน้อย น่าสมเพชเวทนา เปรต อสุรกาย เราไม่เห็นด้วยตา เป็นแต่เขาเขียนรูปไว้ให้ดู ถึงกระนั้นก็มีอยู่แท้ๆ สัตว์นรกเราก็ไม่เห็น เขาเขียนรูปไว้ให้ดูทั้งนั้น แต่ว่าเขาเห็นแล้วเขาเขียนรูปให้ดู มีจริง ๆ ไม่ต้องไปสงสัย สัตว์นรก เปรต อสุรกายเหล่านี้ สัตว์เดรัจฉาน เห็นปรากฏชัด นี้ได้ชื่อว่าอปญฺญาภิสังขาร

อเนญชาภิสังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว ตั้งแต่รูปสัตว์ อสฺสญฺญิสฺสตา ที่ชั่วคราวนะ ไม่หวั่นไหวชั่วคราวหนึ่ง นี้ตำรับตำราท่านยกเอาแค่นี้ แต่ว่าอเนญชาภิสังขาร สังขารที่ไม่หวั่นไหว สังขารที่ไม่หวั่นไหวควรที่จะจัดสังขารที่บุญตกแต่งไม่ได้ บาปตกแต่งไม่ได้ ควรจะเป็นอเนญชาภิสังขาร ส่วนโลกกันต์นรกก็ไปหมกหม้อยู่ในนั้น ไปทนทุกข์เวทนาอยู่ในโลกกันต์นรก นั้นจะจัดเป็นอเนญชาภิสังขารได้ไหมละ ก็มันยังไปเกิดมาเกิดอยู่ ถ้านิพพานก็ได้ เป็นอเนญชาภิสังขารที่ไม่หวั่นไหว ด้วยโลกธรรมทั้ง ๔ ทั้ง ๘ ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมทั้ง ๘ นี่เป็นอเนญชาภิสังขารได้ อเนญชาภิสังขาร เหล่านั้น ก็มีหวั่นไหวอยู่ เคลื่อนไปมาอยู่ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ ชาติล้วน ชาติล้วนๆ ไม่เกี่ยวของอะไร นั้นแน่ ควรจะเป็นอเนญชาภิสังขาร ธรรมล้วนๆ ไม่เกี่ยวของด้วยสิ่งใด นั้นแน่ ควรจะเป็นอเนญชาภิสังขาร แต่ว่าสังขารในที่นี้ ท่านประสงค์เอา อสฺสญฺญิสฺสตา อรูปสัตว์ เป็นอเนญชาภิสังขาร ให้รู้จักหลักอันนี้

สังขารเหล่านี้แหละเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยงทั้งนั้น แปรผันไปหมด ปรากฏว่าจะเป็นปญฺญาภิสังขารก็ดี อปญฺญาภิสังขารก็ดี อเนญชาภิสังขารก็ดี สังขารเหล่านี้ไม่เที่ยงทั้งนั้น ยักเยื้องแปรผันอยู่ปรกติธรรมดา เหมือนมนุษย์ที่ยักเยื้องเป็นมนุษย์ สัตว์เดรัจฉานก็ยักเยื้องส่วนสัตว์เดรัจฉาน อสุรกายก็ยักเยื้องทั้งนั้น ที่เรียกว่าปญฺญาภิสังขาร

กายทิพย์ ทิพยกาย หรือพรหมกาย ส่วนอรุปรหม กายเหล่านี้เป็นอเนนุชาภิสังขาร และกายเหล่านี้ไม่เที่ยง มีภัยเยื้องแปรผันอยู่ ตามจริงเป็นอย่างนี้

ที่ไม่เที่ยงเป็นอย่างไร ก็มีเกิดขึ้น ท่ามกลางมีแก่แปรไป ในอวสานที่สุดแตก สลายไป ไม่ได้เหลือตนแต่สักคนเดียว เบื้องต้นมีเกิดขึ้น ท่ามกลางมีแก่แปรไป อวสาน ที่สุดมีสิ้นสลายหายไป เอาจริงเอาจริงไม่ได้สักอย่างหนึ่ง ดังนี้เรียกว่าไม่เที่ยง นี่ใน พระคาถาดัน เมื่อสิ่งที่ไม่เที่ยงที่เราเห็นเช่นนี้ เราจะเป็นอย่างไบบ้าง ใจคอก็สลด ใจไม่ อยากจะได้ ไม่อยากจะทำอะไร ไม่อยากจะทำอะไร เพราะมันไม่เที่ยงภัยเยื้องแปรผันไปเช่นนี้ เกี่ยวข้องก็เสียเวลาเปล่า คล้ายๆ กับหลอกๆ ลวงๆ เล่น ไม่จริงไม่จังอะไร เมื่อเป็นเช่นนี้ใจของเรา ก็ไม่เกี่ยวข้องในสังขารนั้นๆ

ปัญญากิสังขาร อปัญญากิสังขาร อเนนุชาภิสังขาร ก็ไม่เกี่ยวเกาะ ไม่เกี่ยวก็ ใจมันก็ไม่ติดในสังขารเหล่านั้น ปัญญากิสังขาร อปัญญากิสังขาร อเนนุชาภิสังขาร ไม่ติด ไม่เกาะไม่ติด เมื่อไม่ติดแล้วใจไม่เกาะอะไรเลย ใจมันก็ว่างจากสังขารเหล่านั้น ไม่เกี่ยวเกาะในสังขารเหล่านั้น ใจก็ว่าง ใจว่างนั้นแหละ เป็นหนทางหมดจด ไม่มีสิ่งหนึ่ง สิ่งใด ใจที่ว่างนั้นแหละเป็นหนทางหมดจด ว่างจากสังขารเหล่านั้น ไม่เกี่ยวเกาะด้วย สังขารเหล่านั้น ไม่ติดในสังขารเหล่านั้น เรียกว่าใจหมดจด เป็นหนทางบริสุทธิ์ นี่แหละ ทางบริสุทธิ์ เป็นทางไปของพระอรหันต์ ตั้งต้นแต่โสดา สกทาคา อนาคา อรหันต์ ไปทางนี้ ไปทางหมดจดนี้ ผู้ที่เป็นวิปัสสนาคามีเห็นแจ้งชัดอยู่ในสิ่งไม่เที่ยงทั้งหลายเหล่านั้น เป็นวิปัสสนาคามีเห็นแจ้งชัดอยู่ว่าสังขารเหล่านี้ไม่เที่ยงจริงๆ

เมื่อไม่เที่ยงแล้วเป็นอย่างไร ในบาทที่ ๒ รองรับลงไปว่า สัพเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ ยทา ปญฺญา ย ปสฺสตี อถ นิพฺพินฺหตี ทุกฺเข เอส มคฺโค วิสฺสุตฺติยา เมื่อใดบุคคลเห็นตามปัญญาว่า สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ เมื่อนั้นย่อมเห็น้อยหนายในทุกข์ นี้ทางหมดจดพิเศษอีกเหมือนกัน ย่อมเห็น้อยหนายในทุกข์ เห็นสังขารทั้งปวงเป็น ทุกข์ เป็นทุกข์จริงๆ นะ ไม่เป็นสุขหรืออก ถ้ามีความเกิดแล้วก็ทุกข์ มีเกิดเป็น เบื้องต้น มีแก่แปรไปท่ามกลาง มีตายไปเป็นอวสาน เมื่อเห็นเช่นนี้แล้ว สังขาร ทั้งหลายเหล่านั้นล้วนเป็นทุกข์ทั้งนั้น ไม่เป็นสุข สังขารดังกล่าวแล้ว จะเป็น ปัญญากิ สังขาร อปัญญากิสังขาร อเนนุชาภิสังขาร สังขารที่เป็นไปในภพ ๓ กามภพ รูปภพ อรูปภพ หรือเป็นไปในวิภวภูตทั้ง ๓ กรรมวิภว กิเลสวิภว วิปากวิภว ทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อเป็นสังขารแล้ว จะได้เป็นสุขเป็นอันไม่มี ย่อมเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ก็ทวดาเขาว่าเป็น สุขอย่างไรเล่า เป็นสุขหลอกๆ ไม่ใช่สุขจริงๆ สุขหลอกหลวงเหมือนสุขมนุษย์อย่างนี้

คาถาที่ ๓ ตามลำดับไปว่า **สพเพ ธมมา อนตตาทิ ยทา ปณฺณาย ปสฺสตี**

จะกล่าวถึงธรรมทั้งหลายต่อไป คือเป็นดวงใส มนุษย์ได้มาด้วยความบริสุทธิ์กาย

บริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจ ไม่มีร่องพิรุณเลย พอแตกกายทำลายชั้นจกามนุษย์ กิตติดวง
ธรรมอันนั้นสำหรับให้เกิดเป็นมนุษย์ ได้ดวงธรรมดวงหนึ่งสำหรับเกิดเป็นมนุษย์ ไส
บริสุทธิ์ เท้าฟองไข่แดงของไก่ นี่เป็นกายมนุษย์มีธรรมดวงเท่านี้ กายมนุษย์ละเอียด
ก็มีธรรมอีกดวงหนึ่งเหมือนกันจึงเป็นกายมนุษย์ละเอียด ๒ เท้าฟองไข่แดงของไก่ กลม
รอบตัว กายทิพย์มีอีกดวงหนึ่งเหมือนกันกลม ๓ เท้าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัว
กายทิพย์ละเอียดมีอีกดวงหนึ่ง ๔ เท้าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน กาย
รูปพรหม ๕ เท้าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน กายรูปพรหมละเอียด ๖
เท้าของฟองไข่แดงของไก่ ใหญ่ กลมรอบตัวเหมือนกัน ไส อยู่กลางกายนั้น ส่วนกาย

อรูปพรหม ๗ เท้าของฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน ส่วนกายอรูปพรหม
ละเอียด ๘ เท้าฟองไข่แดงของไก่ กลมรอบตัวเหมือนกัน ดวงธรรมนั้นแหละ ไม่ใช่ตัว
เป็นที่อยู่ของตัว เป็นที่อาศัยของตัว เป็นที่ทำให้ตัวให้ปรากฏอยู่ กายมนุษย์นี้แหละเป็นตัว
แต่ตัวสมมติทั้งนั้น

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละ ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้นก็ไม่ใช้
ตัวเหมือนกัน แต่ว่าให้ตัวอาศัย ให้ตัวอาศัยคือกายมนุษย์ละเอียดอาศัย กายมนุษย์
ละเอียดก็ไม่ใช้ตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช้ตัว ให้กายทิพย์อาศัย
กายทิพย์ก็ไม่ใช้ตัว ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช้ตัว กายมนุษย์ มนุษย์หมด
ทั้งร่างกาย ประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่
ไม่ใช่ตัวทั้งนั้น ส่วนธรรมที่ทำให้เป็นเบญจขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร
วิญญาณ ก็ล้วนแต่เป็น อนิจจัง ทุกขัง ทั้งนั้น ส่วนธรรมที่ทำให้เบญจขันธ์ทั้ง ๕
บังเกิดขึ้น หรืออาศัยอยู่ได้ มันก็ไม่ใช้ตัว ธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช้
ตัว ขันธ์ทั้ง ๕ ของกายมนุษย์ละเอียดก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง แบบเดียวกัน แล้วก็
ไม่ใช่ตัว เป็นอนัตตา ส่วนกายทิพย์ก็ประกอบด้วยเบญจขันธ์ รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช้ตัว
เหมือนกัน แต่ว่ากายมนุษย์ที่เป็นตัว ก็ตัวโดยสมมติ

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์เรียกว่าไม่ใช่ตัวนั้น ไม่ใช่ตัวแท้ๆ เป็นที่อาศัย
ของตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายมนุษย์ละเอียด

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็ไม่ใช้ตัว ส่วนเบญจขันธ์ทั้ง ๕ ของ
กายมนุษย์ละเอียดก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง ส่วนธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดก็
ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวซึ่งเป็นกายทิพย์ กายทิพย์ก็ประกอบด้วย รูป เวทนา
สัญญา สังขาร วิญญาณเป็น อนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ก็ไม่ใช้ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายทิพย์ละ
เอียด กายทิพย์ละเอียดก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง

ดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายทิพย์ละเอียดก็ไม่ใช้ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายรูป
พรหม รูปพรหมหมดทั้งร่างกาย ประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา
สังขาร วิญญาณ ก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมก็ไม่ใช่ว่า เป็นที่อาศัยของตัวคือกายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมละเอียดก็ประกอบด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดก็ไม่ใช่ว่า เป็นที่อาศัยของตัวคือกายรูปพรหม กายรูปพรหมก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง ประกอบด้วยเบญจขันธ์ทั้ง ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง ไม่ใช่ตัวเหมือนกัน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมเล่า ก็ไม่ใช่ตัว เป็นที่อาศัยของตัวคือกายรูปพรหมละเอียด กายรูปพรหมละเอียดก็ประกอบด้วยขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง

ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายรูปพรหมละเอียดก็ไม่ใช่ว่า เป็นที่อาศัยของตัวแล้วแต่โดยสมมติทั้งนั้น ไม่ใช่วิมุตติ

สูงขึ้นไปกว่านี้เข้าถึงกายธรรม กายธรรมคราวนี้เป็นตัวละ กายธรรมเป็นดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายธรรม กายธรรมนั้นแหละเป็นตัว กายธรรมนั้นแหละเป็นนิจจัง สุขัง ดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายก็เป็นอิตตา ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นกาย ๘ กายเบื้องต้นก็เป็นอิตตา ไม่ใช่ตัว จะเป็นอิตตาก็ไม่ได้ เพราะยังเป็นสมมติอยู่ กายธรรมของธรรมกายละเอียดที่อาศัยดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายอยู่นั้น เรียกว่ากายธรรมละเอียด กายธรรมละเอียดนั้น แต่ว่าตั้งแต่กายธรรมไป ๑๐ กาย กายธรรม กายธรรมละเอียด กายโสภา โสดาละเอียด กายสกทาคา กายสกทาคาละเอียด กายอนาคา กายอนาคาละเอียด เหล่านี้ยกเป็นตัวทั้งนั้น ควรยกเป็น นิจจัง สุขัง ทั้งนั้น ส่วนดวงธรรมที่ทำให้เป็นธรรมกายเล่า หมดทั้งก่อนนั้นแหละเป็นอิตตา เป็นนิจจัง สุขัง อิตตา ส่วนกายพระอรหันต์ ถ้าถึงพระอรหันต์ละก็เป็น นิจจัง สุขัง อิตตา แท้ๆ

กายธรรมก็มีขันธ์เหมือนกัน แต่เป็นธรรมขันธ์ ท่านไม่เรียกเบญจขันธ์ เป็นธรรมขันธ์เสีย มีธาตุเหมือนกัน เป็นวิราคธาตุ เป็นวิราคธรรม เป็นธรรมไปทั้งก่อน เพราะฉะนั้น กายธรรมพระอรหันต์เป็น นิจจัง สุขัง อิตตาคมดทั้งก่อน กายพระอรหันต์ละเอียดก็เป็น นิจจัง สุขัง อิตตา หมดทั้งก่อน

เมื่อรู้จักดังนี้แล้ว ก็นี้แหละถ้าจะไปนิพพานไปได้ทางนี้ ทางอื่นไปไม่ได้ ที่พระองค์ทรงรับสั่งไว้ อุตตทปิปา อุตตสรณา อนญฺยสรณา ตนเป็นที่พึ่งของตน อุตตทปิปา ตนเป็นที่เกาะ ตนเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ฌมฺมทปิปา ฌมฺมสรณา

อนญฺยสรณฯ ธรรมเป็นเกาะ เป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ตนนั่นแหละเป็นเกาะ ตนนั่นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่ ธรรมนั้นแหละเป็นเกาะ ธรรมนั้นแหละเป็นที่พึ่ง สิ่งอื่นไม่ใช่

เมื่อไปถึง เมื่อมาถึงกายมนุษย์เข้า ก็มีตนมีธรรม ตนก็คือกายมนุษย์นี้ ตนโดยสมมติ ธรรมก็คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์นั้น พอถึงกายมนุษย์ละเอียด มีตนมีธรรมอย่างนั้นอีก ตนก็คือกายมนุษย์ละเอียดนั้นแหละ ธรรมก็คือดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียดนั้นแหละ ส่วนกายทิพย์ก็แบบเดียวกัน กายทิพย์ละเอียดก็แบบเดียวกัน กายรูปพรหมก็แบบเดียวกัน กายรูปพรหมละเอียดก็แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมก็แบบเดียวกัน กายอรูปพรหมละเอียดก็แบบเดียวกัน กายทั้ง ๘ กาย มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน

ถึงพระธรรมกายทั้ง ๑๐ กาย ธรรมกายโคตรภู ธรรมกายนั้นแหละเป็นตนแหละ เป็นตนโดยวิมุตติด้วย ไม่ใช่สมมติด้วย กายธรรมนั้นเป็นตนแหละ ดวงธรรมที่เป็นธรรมกายกลมรอบตัว โตเท่าหน้าตักของธรรมกาย นั่นก็เป็นธรรมแหละ กายธรรมละเอียดก็มีตนเหมือนกัน กายธรรมโสดาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมสกทาคาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมพระอนาคาละเอียด ก็มีตนมีธรรมแบบเดียวกัน กายธรรมพระอรหัตละเอียดก็มีตนมีธรรมเป็นแบบเดียวกัน แบบเดียวกันแท้ๆ สิ่งอื่นไม่ใช่ จะไปพึ่งสิ่งอื่นนอกจากตนที่ทำให้เป็นตนนี้ไม่ได้

แต่ว่ากายทั้ง ๘ อยู่ในภพนั้น ตนก็เป็นโดยสมมติ ธรรมก็เป็นโดยสมมติเหมือนกัน ไม่ใช่วิมุตติทั้งนั้น ส่วนตนและธรรมที่เป็นธรรมกาย โสดาทั้งหลายทั้งละเอียด สกทาคาทั้งหลายทั้งละเอียด อนาคาทั้งหลายทั้งละเอียด นี่แหละเป็นพวกวิมุตติทั้งนั้น แต่ไม่ใช่วิมุตติขาดเด็ดลงไป วิมุตติขาดเด็ดก็ได้แก่พระอรหัต ตนก็เป็นวิมุตติขาดเด็ดทีเดียว ส่วนธรรมก็วิมุตติขาดเด็ดทีเดียว หหมดจากสังโยชนเบื้องต่ำเบื้องสูงหมดหลุดไปหมดทีเดียว นี่ได้ชื่อว่าเป็นตน เป็นนิจจัง สุขัง อตฺตา เข้าถึงพระอรหัตทีเดียว นี่แหละแน่แท้ไม่ต้องสงสัย เมื่อเข้าใจดังนี้ ท่านจึงได้เซ็ดซีตารับตำรา วางลงไว้ว่า **อปฺปกา เต มนุสฺเสสุ เย ชนา ปารคามิโน** ในบรรดามนุษย์ทั้งหลาย ชนเหล่าใดมีปรกติไปถึงฝั่งคือพระนิพพาน ชนเหล่านั้นมีประมาณน้อย ไม่ใช่ไปง่าย ๆ ถึงพระอรหัตแล้วจึงไปได้ ถึงธรรมกายแล้วไปได้ ถึงพระอรหัตไปเลยไม่กลับ ถ้าถึงธรรมกายไปแล้วกลับเหมือนวัดปากน้ำมีธรรมกายกันตั้ง ๑๕๐ กว่า ไปนิพพานได้ทั้งนั้น ไปแล้วกลับ ไปแล้วกลับมา มีน้อยนักที่มีปรกติไปสู่निพพาน มีน้อยนัก **เย ชนา ปารคามิโน** อถาย

อิตรรา ปชา ตีรเมวานุธาวติ อถายํ อิตรรา ปชา ส่วนชนนอกนี้ย่อมเลาะชายฝั่งแน่นแล คืออยู่ฝั่งข้างภพนี้ไม่ไปนิพพาน จุ่มง่ามอยู่ในฝั่งข้างนี้ ภิกษุสามเณรตั้งใจจะไปนิพพาน กัน แต่ก็เลาะอยู่ชายฝั่งนั่นเอง ไปไม่ได้กัน ไม่ถึงธรรมกายไปไม่ได้ ถึงธรรมกายแล้ว ก็ไปนิพพานได้ ไปไม่ได้แหละเรียกว่าเลาะชายฝั่ง

เย จ โข สมุมทกฺขาเต ธมฺเม ธมฺมานุวตฺติโน ก็ส่วนชนทั้งหลายเหล่า ใด มีปรกติประพฤติตามธรรม ในธรรมที่พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้ว ตามหลักของ ทางมรรคผลไป อย่าให้เคลื่อนจากทางมรรคผลนั้น ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามธรรม ในธรรมที่ พระตถาคตเจ้ากล่าวชอบแล้ว เป็นทางมรรคผล ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติ ญาณทัสสนะ นี้ให้ไปทางนี้ ทางอื่นไม่มี มีทางเดียวเท่านั้น เป็นเอกายนมรรค

เต ชนา ปารเมสฺสหนฺติ ใครปฏิบัติถูกต้องร่องรอยเช่นนั้น ย่อมถึงซึ่งฝั่งคือพระ นิพพานแท้ๆ มัจจุเรยฺยํ สุตฺตตฺรํ ล่วงเสียซึ่งวัฏฏะอันเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ อันบุคคลข้าม ได้ยากนัก ล่วงวัฏฏะนั้น กรรมวัฏ วิปากวัฏ กิเลสวัฏ เป็นที่ตั้งของมัจจุ เพราะวัฏฏะ เป็นที่ตั้งของมัจจุ ต้องตายอยู่ร่ำไป ต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตายเรื่อย เมื่อ เป็นเช่นนี้ ที่จะพ้นไปจากความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้ ได้ยากนัก ไม่ใช่ ของได้ง่าย หลักเป็นดังนี้ เมื่อรู้จักหลักอันนี้ละก็ควรแน่วใจของตัวเสียว่า วัฏฏะเป็น ที่ตั้งของมัจจุนี้ มันเป็นตัวกิเลสแท้ๆ

ถ้าเราไม่พ้นกิเลสตราบใดละก็ เราต้องเวียนว่ายตายเกิดในกามภพ รูปภพ อรูปภพ ไม่จบ ไม่แล้วหละ ต้องเข้าถึงธรรมกายให้ได้ ไปดูนิพพานให้ได้ ถ้าไปดูนิพพานเห็นได้แล้วละก็ จะชอบใจสักเพียงไหน ไปดูที่นิพพานเป็นอย่างนี้ กามภพเป็นอย่างนี้ กามภพนั้น ไม่ใช่พอดีพอร้ายนะ ยังมีอบายภูมิทั้ง ๔ ถ้าประพฤติดีความดีคราวใดละก็เป็นเปรต บ้าง เป็นอสุรกายบ้าง เป็นสัตว์เดรัจฉานบ้าง เป็นสัตว์นรกบ้าง ต้องตกลงไปโน้น นั้นเพราะเหตุอะไร เพราะกิเลสมันบังคับให้เป็นไป ต้องรับทุกข์ลำบากอย่างนั้น

เมื่อรู้จักเช่นนั้นแล้ว ตั้งใจเสียให้แน่วแน่ว่าเราจะดำเนินตามร่องรอยของพระ พุทธเจ้าพระอรหันต์ไปสู่มรรคผลนิพพานดีกว่า เป็นสุขพิเศษไพศาลนัก อื่นไม่มี ยิ่ง กว่านิพพานเป็นไม่มี เมื่อรู้จักเช่นนี้ ให้ตั้งใจหมายมั่น ให้เราเห็นว่า สังขารทั้งปวงไม่ เทียง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว หลีกจากสังขารทั้งหลายที่ไม่เที่ยง สังขารทั้งหลายที่เป็นทุกข์ หลีกจากสังขารเหล่านั้นไปเสีย ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัว หลีก

จากธรรมที่ไม่ใช่ตัวไปเสีย เข้าถึงตัวให้ได้ เข้าถึงธรรมกายให้ได้ ธรรมกายเป็นตัว ธรรมกายเที่ยง อื่นจากธรรมกายนั้นเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่กายในภพ

ส่วนธรรมกายนั้น เป็นนิจจัง สุขัง อัตตา นี่เป็นทางไปของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ทั้งนั้น แต่ว่าจะไปทางธรรมกายต้องใจหยุด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ ไสบริสุทธิ์ เท้าฟองไข่แดงของไก่ หยุดอยู่นั้นแหละ หยุดหนักเข้า เข้ากลางของหยุดนั้นไปก็จะเข้าถึงกายมนุษย์ละเอียด หยุดอยู่ศูนย์กลางดวงธรรมที่ทำให้เป็นกายมนุษย์ละเอียด เห็นกายทิพย์ กายทิพย์ละเอียด รูปพรหม รูปพรหมละเอียด กายอรุปรหม อรูปพรหมละเอียด กายธรรม กายธรรมละเอียดไปที่เดียว นี่ไปทางนี้ไปทางอื่นไม่ได้ ผิดทั้งนั้น ให้รู้จักหลักอันนี้ ตั้งใจให้มั่น มาประสบพบพุทธศาสนา เราจะต้องดำเนินให้ถูกร่องรอย ของพระพุทธเจ้าพระอรหันต์ให้ได้ จะได้ไปนิพพานในอัตภาพที่เป็นมนุษย์นี้ จะประสบความสุขสมมาตปรารภณา

ที่ชี้แจงแสดงตามวาระพระบาลีคือความเป็นสยามภาษาตามมติยาธิบาย พอสมควรแก่เวลา เอเตน **สจุจวฺชเชน** ด้วยอำนาจความสัตย์ที่ได้อ้างธรรมปฏิบัติมาตั้งแต่ต้นจนอวสานนี้ **สทา โสติถิ ภวนฺตุ เต** ขอความสุขสวัสดิ์จึงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายบรรดามาสโมสร ณ สถานที่นี้ทุกถ้วนหน้า อาตมภาพชี้แจงแสดงมาพอสมควรแก่เวลา สมมติว่ายุคธรรมิกถาโดยอรรถนิยมความเพียงเท่านี้

เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระครูสมณธรรมทาน พ.ศ.๒๔๖๔

รวมพระธรรมเทศนา พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)